

Stadhuis van Middelburg

Het stadhuis van Middelburg staat bekend als een van de fraaiste middeleeuwse stadhuisen in ons land. Gebouwd in de gotische stijl van de late middeleeuwen is er in de loop van de eeuwen veel aan het stadhuis veranderd.

Bouwmeesters

Omstreeks het midden van de vijftiende eeuw kregen de inwoners van Middelburg behoefte aan een nieuw 'stedehuis'. Eerdere stadhuisen zouden aan het begin van de Lange Delft en in de Lange Noordstraat hebben gestaan.

Pieter Bast, 1595

De bouw van het nieuwe raadhuis ving aan op 21 april 1452 met het leggen van de eerste steen voor het *Vleeschhuis* en van de *hal*. Het raadhuis was niet alleen het bestuurscentrum van de stad, maar ook vleeshal en lakenhal. Dit paste geheel in de middeleeuwse (Vlaamse) traditie. De bouwmeesters waren dan ook Vlamingen. Aan het Middelburgse stadhuis werkten maar liefst acht leden van het bouwmeestersgeslacht Keldermans uit Mechelen, verspreid over zeven generaties. Zij waren architect, opzichter, steenhouwer en leverancier van bouwmaterialen.

In 1458 was het gedeelte aan de Markt gereed. Op 14 maart van dat jaar kon het stadsbestuur er voor het eerst vergaderen. Het stadhuis was gebouwd in de stijl van de late Vlaams-Brabantse gotiek. De gevel van het stadhuis is dan ook rijk versierd.

Graven en gravinnen

Omstreeks 1506 begon een nieuwe bouwcampagne. De voltooiing van de stadhuistoren in 1521 vormde de afsluiting daarvan. De topgevels aan de kant van de Noordstraat en de Markt kwamen in 1512 gereed. In deze periode werden in de voorgevel ook beelden aangebracht. Het waren beelden van de graven en gravinnen die over Zeeland hadden geregeerd. De steenhouwer Michiel Ywijnszoon uit Mechelen leverde deze ‘steenpersoonagien’. Ze werden in kisten naar Middelburg vervoerd, in de jaren 1514 tot 1518 stuurt hij er ieder jaar vijf.

Kleurrijk

De beelden werden in Middelburg vóór hun plaatsing gepolychromeerd (= beschilderd), en wel in tamelijk felle kleuren. Vooral de kleuren rood en blauw kwamen voor, de regalia (kronen e.d.) werden verguld. Die felle kleuren zouden nu een vreemde indruk op ons maken. De historische werkelijkheid is echter veel kleurrijker geweest dan we vaak denken.

De beeldenrij opent links met graaf Dirk V van Holland en Zeeland. Hij regeerde van 1061 tot 1091. De rij eindigt met keizer Karel V (1506-1555). De laatste landsheer Filips II (1555-1598) komt niet in de beeldengalerij voor, hoewel voor hem nog wel ruimte is. Vermoedelijk is van hem geen beeld geplaatst vanwege de oorlog tussen hem en de Nederlanden (Tachtigjarige Oorlog, 1569-1648). Het negende beeld van links is dat van graaf Willem II, bekend als rooms-koning Willem II.

Stadhuistoren

Met het plaatsen van de beelden was het stadhuis nog lang niet af. De stadhuistoren kreeg tussen 1560 en 1562 zijn huidige gedaante. De toren is overigens geen belfort, zoals sommigen denken. Een belfort heeft een andere vorm en een militaire functie. Belforts stammen uit Frankrijk en werden in de middeleeuwen ook in Vlaanderen gebouwd. Het enige Nederlandse belfort staat in Sluis in Zeeuws-Vlaanderen. Op de stadhuistoren in Middelburg staat een grote windwijzer in de vorm van een ‘zeeridder’ (of Neptunus). Deze houdt een drietand in zijn hand.

Mannekens

Het uurwerk in de stadhuistoren was klaar in 1525. Vier jaar later kreeg het ‘twee mans te paerde ende twee te voeten’ erbij. En in 1590 nog twee houten ‘mannekens’. Ze bestrijden elkaar als het carillon de uren slaat.

Zonnewijzer

In de loop der tijd is het stadhuis regelmatig verbouwd of uitgebreid met nieuwe onderdelen. De ingang werd in 1613 meer naar rechts verplaatst. Daarvóór kwam in 1756 het huidige bordes. In 1729 werd in de topgevel een grote houten zonnewijzer aangebracht. De toenmalige stadsarchitect Jan de Munck had deze zonnewijzer vervaardigd. Een nieuwe aanbouw tussen 1780 en 1784 aan de zijde van de Lange Noordstraat voltooide het complex. Daarna vonden nog verschillende verbouwingen en herstelwerkzaamheden plaats.

Pierre Cuypers

De beelden in de voorgevel zijn allang de originelen niet meer. In de achttiende, negentiende en twintigste eeuw zijn ze vervangen. Een langdurige restauratieperiode begon in 1884 met een reparatie aan de stadhuistoren. Bij deze grootscheepse restauratie die onder leiding van de bekende architect Pierre Cuypers (bouwmeester van onder andere het Rijksmuseum en het Centraal Station te Amsterdam.) werd met name aan de voorgevel van stadhuis veel vernieuwd maar werden er ook nieuwe elementen toegevoegd, zoals de balustrade boven de goot.

Verwoesting en restauratie

In mei 1940 voltrok zich een ramp toen de binnenstad van Middelburg ten prooi viel aan een grote brand ten gevolge van oorlogsgeweld. Het stadhuis kwam zwaar beschadigd uit de strijd. Vrijwel het hele inpandige gedeelte van het gebouw ging toen verloren.

Een grote restauratiecampagne volgde. Die duurde tot diep in de twintigste eeuw. Men besloot het oude stadhuis niet te reconstrueren, maar de gotische gevels te herstellen en een nieuwbouwgedeelte in aangepaste stijl toe te voegen. Bij de restauratie en herbouw waren met name de architecten H. van Heeswijk uit Den Haag en na diens overlijden M.J.J. van Beveren uit Middelburg (voor het exterieur) betrokken. Met het interieur in gotische stijl en de nieuwe dienstgebouwen aan de achterzijde hield architect ir. A. van der Steur zich bezig. Ook talrijke steen- en beeldhouwers, zoals Philip ten Klooster uit Veere, werkten aan het herstel van het stadhuis.

Heropening

Op 18 augustus 1950 kon het gebouw met een feestelijke bijeenkomst in de Burgerzaal weer in gebruik worden genomen. Koningin Juliana verrichtte op die dag de opening

1945

2002

1

2

3

4

5

- 1 Bij de bouw van de voorgevel van het stadhuis werden 25 gravenbeelden vervaardigd door Michiel Ywijns uit Mechelen (B). Tussen 1884 en 1918 werden bij de restauratie de beelden vervangen door Dr. P.J.H. Cuypers, waarbij er nog vijf nieuwe beelden aan de voorgevel werden toegevoegd. De drie beelden in de voorhal zijn reserve beelden. Ze zijn nooit in de voorgevel aangebracht.
- 2 Schepen van de Middelburgse Commerce Compagnie door Engel Hoogerheyden; ca. 1770.
- 3 Gezicht op Middelburgse haven. Toegang tot Middelburg vanuit het zuiden. Rechts van het water zou de nu de Nieuwlandseweg zijn.
- 4 Het verwoeste stadhuis, door Reimond Jozef Pieter Kimpe (Gent, 6 december 1885 - Veere, 14 mei 1970). Hij was een Vlaams-Nederlandse kunstschilder en activist. Na enige tijd in Zeist gewoond te hebben, vestigde Kimpe zich met zijn vrouw Clarisse van Meerhaeghe in Middelburg. Hij bleef voorstander van een Groot-Nederland. Zijn huis aan de Heerengracht in Middelburg kreeg de naam 'De Blauwvoet' een verwijzing naar het Vlaamse activisme. Een keerpunt in de artistieke ontwikkeling van Kimpe was de dramatische gebeurtenis op 17 mei 1940. Op die dag werd Middelburg gebombardeerd. Bij het bombardement vielen 21 doden en 600 gebouwen werden verwoest, waaronder dit stadhuis en het daar vlakbij gelegen atelier van Kimpe. Hij verloor ruim 200 schilderijen en tekeningen.
- 5 In de verschillende zalen werden beeldhouwde consoles onder de balken gemaakt door de beeldhouwer Ph. Ten Klooster te Veere. In de voorhal zijn er 12 beeldhouwde consoles voorstellende verschillende ambachten.

5a Grafwand uit de Westmonsterkerk 15e eeuw, met afbeelding van H. Antonius Abt

Trouwzaal

6

7

8

9

10

11

- 6 Portretten van Jean Walleran Sandra (1661-1712) en zijn echtgenote Anna Stipel, door Arnold le Libertin; begin 18^e eeuw.
- 7 en 8 Twee Brusselse wandtapijten met de voorstellingen van jachtaferelen en wilde dieren in een bosrijk rivier- en berglandschap; de randen met bloem- en vruchtguirlandes, waartussen de allegorische figuren van Hoop, Geloof en Liefde, Moed, Matigheid en Rechtvaardigheid; 16^e eeuw.
- 9 en 10 Portretten van mr. Engelbert Johan van dr Mandere (1744-1827) en zijn echtgenote Cornelia Adriana Ockersse, toegeschreven aan Jean Appellius, ca. 1770.
- 11 In deze trouwzaal bevinden zich vier beeldhouwde consoles voorstellende de vier levensperiodes van de mens.

Trappenhuis

12

13

- 12 Gezicht op Antwerpen, door Jan Wildens; begin 17^e eeuw.
- 13 Gezicht op het stadhuis en de Lange Noordstraat op marktdag, door de Middelburgse schilder Willem Pouwelsen, 1839.

14

15

- 14 Groot gebeeldhouwd wapen van de stad Middelburg met tweekoppige adelaar, keizerskroon en banderol met S.P.Q.M., afkomstig uit de aanbouw aan stadhuis in 1780-1784. Daarnaast de spreuk *'Wie sal 't maecken dat niemand 't kan laecken'*. Betekent: niets is onfeilbaar. Spreuk zou zijn van Jacob Cats.
In 1817 kreeg Middelburg het recht om het huidige wapen te voeren. Vóór 1817 werd de adelaar zowel tweekoppig als ééncoppig afgebeeld. De adelaar als schildhouder schijnt terug te gaan op roomskoning Willem II, graaf van Holland en Zeeland (1234-1256). Deze voor Middelburg zo belangrijke vorst had een enkelkoppige adelaar in zijn wapen. Verder schijnt de adelaar als schildhouder terug te gaan op keizer Maximiliaan van Oostenrijk, die als keizer een dubbelkoppige adelaar als schildhouder voerde en de keizerskroon boven zijn wapen had.
- 15 Gezicht op de verwoeste Nieuwe Kerk en de Lange Jan, door J.H. Eversen, 1941. Links ervan gezicht op het verwoeste stadhuis, door de zelfde schilder.

De tien consoles in de raadzaal stellen de dierenriem voor. In het trappenhuis bevinden er zich nog twee.

16

17

18

16 Portret van Ant. Cornelisz. Duvelaer (1570) Schepen van Middelburg.

17 Portret van Mr Jhr Johan Radermacher, Baljuw van de Wateren van Zeeland, daarna van de stad Middelburg en bewindvoerder van de West Indische Compagnie, door Pieter Nason.

18 Eikenhouten portaal met gesneden pilasters, bekroond met een fries met rankenwerk en in het midden met twee engeltjes die een wapenschild vasthouden. Afkomstig uit een huis te Groningen.

Verder o.a. in het vertrek:

Een gegoten ijzeren haardplaats met een voorstelling uit het leven van Koning David (omstreeks 1660), Zeeuwse schouw bestaande uit gecanneleerde zandstenen pilasters en eikenhouten fries met inlegwerk van verschillende houtsoorten in vier paneeltjes met lopende honden.

Grote tweedeurse Hollandse kussenkast van palissander- en ebbenhout (omstreeks 1680).

Visstilleven door de Middelburgse schilder J. Boogaert (17^e eeuw).

Botters op het strand, door J. Schutz.

Vier gebeeldhouwde consoles door Ph. Ten Klooster met de symbolen van de vier Evangelisten:

- St. Lucas (met stier),
- St. Johannes (met adelaar),
- St. Mattheus (met joneling),
- St. Marcus (met leeuw).

In de hoeken vier consoles met vogels door Ph ten Klooster:

- Duif, symbool van zachtmoedigheid, nederigheid,
- Haan, symbool van waakzaamheid, overwinning van licht op donker, van goed op kwaad.
- Zwaan, symbool van de zuivere handel en wandel
- Adelaar, symbool van kracht en macht.

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

- 19 en 20 Twee Brugse wandtapijten (omstreeks 1640) met voorstellingen uit het verhaal van Meleager en Atalanta en de jacht op het Calydonische everzwijn.
Rechter wandtapijt: de jacht en het doden van het everzwijn met behulp van het Arcadische meisje Atalanta, dat de eerste stoot aan het zwijn toebrengt.
Linker wandtapijt: Meleager neemt afscheid van zijn moeder en gaat met zijn ooms op jacht.
- 21 Stadsbouwmeester Jan de Munck (1717-1769), door Jan Palthe
- 22 Echtgenote van Jan de Munck, Catharina Duyneweg, door Jan Palthe
- 23 Petronella Geertruida van Berckel echtgenote van Jacob van der Mandere (1707-1775) (portret links).
- 24 Schuttersstuk van de Confrérie van Sint Sebastiaan, door Cornelis Janson van Ceulen, 1650.
- 25 Jan Matens
- 26 en 27 Portretten van Hubregt de Haze Bomme en zijn echtgenote, midden 17e eeuw.
- 28 en 29 Portretten van Aernout van Citters (1642-1705) en zijn echtgenote Josina Parduy, door Johannes van Haensbergen, 1690.
- 30 Abraham de Brauw met wapenschilden, 1763
- 31 Mr. Pieter Boddaert (1694-1760), door Philip van Dijk
- 32 en 33 Anthony van Citters en zijn echtgenote Everdina Steenwijk, door H.C. Serin, 1749.

In vrijwel alle gevallen betreffen het portretten van Middelburgse regenten, bestuurders van de stad.